

УДК 373.67

В. О. ГУРІНА

старший лаборант

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

СПЕЦИФІКА ТЕРМІНОЛОГІЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

У статті на основі аналізу, узагальнення й систематизації наукових і довідкових джерел розкрито суть мистецької освіти. Досліджено різні підходи до тлумачення поняття “мистецька освіта”. У загальнонауковому сенсі мистецьку освіту розуміють як процес оволодіння й привласнення людиною художньої культури свого народу та як підсистему шкільної освіти, що поєднує в собі навчання, виховання й розвиток особистості засобами мистецтва. З’ясовано, що мистецька освіта виконує такі функції: гедоністично-естетичну, інформативно-пізнавальну, світоглядно-виховну, розвивальну, комунікативну. Визначено, що мистецька освіта має такі складові: музична освіта, художня освіта, хореографічна освіта. Запропоновано авторські визначення зазначених дефініцій.

Ключові слова: мистецька освіта, музична освіта, художня освіта, хореографічна освіта.

Поява нових нормативних документів дає змогу констатувати, що в сучасній освіті відбуваються історичні зміни та переосмислення її змісту й складників. Важливого значення набувають питання мистецької освіти та естетичного виховання особистості. Закон України “Про освіту”, який набув чинності у вересні 2017 р., закріплює умови функціонування мистецької освіти. У цьому Законі вперше подано визначення мистецької освіти як спеціалізованого виду освіти, що передбачає формування у здобувача спеціальних здібностей, естетичного досвіду й ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття ним комплексу професійних, у тому числі виконавських, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості й отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва. Визначено її зміст та рівні. Переосмислення ролі й місця культурно-мистецької освіти як в освітній системі, так і в суспільстві загалом потребує уточнення термінів, що використовують у мистецько-освітній сфері [12].

Питання мистецької освіти сучасні дослідники розглядають у широкому дискурсі. Зокрема, психологічне підґрунтя організації мистецької освіти вивчали С. Прокопова-Акопова, Б. Теплов, М. Яновська та ін. Суть, зміст, форми й методи формування морально-естетичної культури учнівської та студентської молоді різними засобами мистецтва досліджено в працях Т. Антоненко, А. Бойко, Л. Бутенка, О. Васильєвої, Л. Луганської, О. Михайличенка, О. Опалюк, О. Отич, Г. Падалки, В. Палія, О. Рудницької, Л. Сбитневої, Г. Шевченко, О. Шкуріної та ін. Історико-педагогічні аспекти мистецької освіти висвітлено в наукових розвідках І. Авескулової, С. Волкова, Т. Грищенко, І. Малініної, А. Соколової, Т. Танько, В. Фоміна, А. Форостян, Р. Шмагали. Регіональні особливості становлення й розвитку мистецької освіти розглядали Т. Благова, В. Ворожбіт, М. Данилюк, А. Желан та ін. Мету, завдання, зміст музичного виховання з’ясовували М. Марію, Л. Масол, О. Овчарук, О. Панасенко, О. Цвігун та ін.

Проте, незважаючи на активний інтерес науковців до окресленої проблематики, дослідженню термінологічного поля мистецької освіти приділено недостатньо уваги.

Мета статті – розкрити сутність поняття “мистецька освіта” та її складники.

Необхідність глибокого розуміння дефініції “мистецька освіта” зумовлює звернення до визначення понять “освіта”, “мистецтво”, “мистецький”.

Слово “освіта” давно функціонує в науці та буденності. У словниках воно подано з декількох позицій:

- процес здобуття систематичних знань, сукупність знань, отриманих у процесі або в результаті навчання [2, с. 313];
- сукупність знань, отриманих у результаті систематичного навчання [17];
- загальний рівень знань (у суспільстві, державі тощо);
- система закладів і установ освіти [16, с. 755];
- процес формування особистості [19, с. 249].

Необхідність глибокого розуміння дефініції “мистецька освіта” зумовлює звернення до визначення понять “мистецтво”, “мистецький”.

Укладачі “Словника української мови” (1973 р.) подають таке визначення дефініції “мистецтво”: “творче відображення дійсності в художніх образах, творча художня діяльність; досконале вміння в якійсь справі, галузі; майстерність” [14, с. 812].

У “Словнику російської мови” (1987 р.) за редакцією С. Ожегова “мистецтво” визначено як творче відображення дійсності в художніх образах; вміння, майстерність, знання справи; справа, що потребує вміння та майстерності [8, с. 207].

І. Зязюн вивів загальне визначення терміна “мистецтво” – це досконале вміння в якійсь справі, галузі, майстерність; творче відображення дійсності в художніх образах, творча художня діяльність, сфера творчої художньої діяльності [17].

Згідно зі “Словником української мови” (1974 р.), “мистецький” – це те, що співвідноситься за значенням з іменником “мистецтво”, пов’язаний з ним; пов’язаний з діяльністю в галузі мистецтва; властивий людям мистецтва, характерний для них; який зображує дійсність в образах (протиставлення науці); властивий творам мистецтва, характерний для них; який відповідає вимогам мистецтва, естетичний; виконаний відповідно до естетичного смаку, зі смаком [16, с. 613].

У “Новому словнику російської мови” Т. Єфремової (2000 р.) також знаходимо лише поняття “мистецький”, що:

- по-перше, стосується мистецтва, діяльності в галузі мистецтва;
- по-друге, змальовує дійсність в образах на противагу науці;
- по-третє, відповідає вимогам мистецтва, естетичного смаку [6].

Вищезазначене зумовлює звернення до тлумачення поняття “мистецька освіта” в довідковій та науковій літературі. Так, у словниках [2; 9; 12; 15–17; 19] термін “мистецька освіта” відсутній. Проте сучасні дослідники широко використовують це поняття. Так, дослідниця О. Рудницька конста-

тувала, що мистецька освіта – це самостійна освітня галузь, спрямована на розвиток у людини спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду та ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями в процесі активної творчої діяльності й удосконалення власної почуттєвої культури [13, с. 29–30].

Дослідниця Г. Падалка тлумачить мистецьку освіту як процес і результат освоєння суб'єктом істотних властивостей навколишньої дійсності, відтвореної в художніх образах. Авторка вбачає зміст мистецької освіти в загальному й художньому розвитку особистості завдяки системі педагогічно адаптованих художньо-практичних умінь, навичок, знань, досвіду ціннісного ставлення до мистецтва, досвіду творчої діяльності [10].

Автор навчального посібника “Педагогіка мистецтва” Т. Турчин подає таке визначення “мистецької освіти”: “соціальне явище, яке є предметом постійної уваги науково-теоретичних досліджень, тому що забезпечує збереження й передачу новим поколінням сутності духовної культури, збагачує особистість необхідними знаннями про природу, суспільство, характер взаємодії між індивідом і суспільством”. Т. Турчин також виділяє відповідно до розподілу праці й соціальних ролей загальну мистецьку освіту та спеціальну (професійну) мистецьку освіту [18].

Відповідно до Закону України “Про освіту”, мистецька освіта передбачає здобуття спеціальних здібностей, естетичного досвіду й ціннісних орієнтацій у процесі активної мистецької діяльності, набуття особою комплексу професійних, у тому числі виконавських, компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особистості й отримання кваліфікацій у різних видах мистецтва [7].

Отже, результати наукового пошуку засвідчили, що в науковій літературі широко представлено визначення поняття “мистецька освіта” як процес оволодіння й привласнення людиною художньої культури свого народу або як підсистему шкільної освіти, що поєднує в собі навчання, виховання та розвиток особистості засобами мистецтва.

Вивчення наукової літератури з досліджуваного питання дає змогу виокремити функції мистецької освіти:

– гедоністично-естетичну, що передбачає привернення уваги особистості до краси навколишньої дійсності, формування естетичного ставлення до людини та природи рідного краю, розвиток естетичного смаку до мистецтва, формування ціннісних орієнтацій у світі, уміння слухати й розуміти мистецькі твори, уявлення про їх характер, побудову, виражальні засоби, підвищення рівня емоційної чутливості, розвиток творчого духу, творчого початку, бажання та вміння творити за законами краси;

– інформативно-пізнавальну, що передбачає спонукання особистості до набуття мистецьких знань, до розширення власного мистецького кругозору, обізнаності у сфері мистецтва;

– світоглядно-виховну, що передбачає формування духовності особистості як протидії превалюванню практицизму, меркантильності в ціннісній свідомості суспільства;

- розвивальну, що передбачає підсилення уваги до виявлення й розвитку мистецьких здібностей, реалізується шляхом залучення до активної мистецько-творчої діяльності, спирається на національне й світове мистецтво;
- комунікативну, що передбачає формування уявлень щодо краси як регулятора людських відносин, полягає в тому, що вона є джерелом передачі інформації, тобто істотним засобом духовного спілкування як окремих людей, так і поколінь.

На нашу думку, потрібно виокремити поняття, близькі за змістом до мистецької освіти, але не тотожні. Так, термін “художнє виховання” в науковій літературі часто вживають на позначення розвитку художньо-творчих здібностей людини в різноманітних галузях мистецтва. На нашу думку, більш доцільним є такі визначення:

- процес формування естетичного сприймання засобами мистецтва;
- розвиток у підростаючого покоління любові й цікавості до мистецтва [12, с. 633];
- формування вміння сприймати, розуміти та оцінювати твори мистецтва, естетичної свідомості (смаків, поглядів, потреб) тощо [19, с. 354].

Беручи до уваги визначення понять “підготовка” і “мистецький”, пропонуємо розглядати мистецьку підготовку як запас знань, навичок, досвіду діяльності в галузі мистецтва, яких набуває особистість у процесі навчання, практичної діяльності і які можуть бути доповнені або вдосконалені.

Мистецька освіта здійснюється за напрямками, що відповідають видам мистецтва: музичне, образотворче, хореографічне.

Це вимагає поглибленого аналізу дефініцій “музична освіта”. Так, “Педагогічна енциклопедія” за редакцією І. Каірова (1965 р.) тлумачить термін “музична освіта” як систему підготовки професіоналів у сфері музичного мистецтва: композиторів, музикознавців, виконавців (співаків, інструменталістів, диригентів хору, оркестру) [11, с. 886].

Укладачі “Українського педагогічного словника” (1997 р.) доповнюють значення мистецької освіти: “Музична освіта – це сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для практичної музичної діяльності, а також процес їх засвоєння; система потрібних для цього навчальних осередків” [19, с. 218].

Термін “музична освіта” подано в “Енциклопедії освіти” (2008 р.) як складову системи освіти, що є сукупністю навчання, виховання та розвитку дітей і молоді засобами музичного мистецтва [5, с. 504].

Наукову цінність у контексті досліджуваної проблеми мають підходи до визначення терміна “музична освіта” окремих науковців. Зокрема, О. Михайличенко [8] подає тлумачення цього поняття за такими напрямками:

- діалектична взаємодія інституцій накопичення й передачі музичного досвіду суспільства” дітям та учнівській молоді, а також майбутнім музичним фахівцям;
- процес і результат засвоєння музичних знань, умінь та навичок, що свідчить про відповідний рівень опанування музичними явищами в аналітично-теоретичному або практично-виконавському аспектах.

Дослідник О. Михайличенко зазначає, що музична освіта передає культурний досвід і являє собою процес набуття особистістю знань у галузі

музичного мистецтва, а також функціонує в діалектичній взаємодії інституцій створення, накопичення музичного досвіду суспільства з процесами передачі та засвоєння цього досвіду майбутніми музичними фахівцями. Музична освіта регулюється відповідними законодавчими актами держави, які визначають її зміст та основні принципи [8, с. 315].

Отже, музична освіта – це складова мистецької освіти, що, у свою чергу, є процесом набуття особистістю знань, умінь і навичок у галузі музичного мистецтва; системою підготовки професіоналів у сфері музичного мистецтва.

Другою складовою мистецької освіти є художня освіта. Автори видання “Академія мистецтв” (1940 р.) вживають термін “художня освіта” для позначення професійного навчання мистецтву архітектури, живопису, графіки, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва, історії та теорії мистецтва [1].

Таке визначення подали й упорядники “Педагогічної енциклопедії” (1965 р.), а саме як форму підготовки майстрів художнього мистецтва [11, с. 912].

У “Великій радянській енциклопедії” (1970 р.) цей термін характеризується як система підготовки майстрів образотворчого, декоративно-прикладного й промислового мистецтва, архітекторів-художників, мистецтвознавців, художників-педагогів [3].

Упорядники “Українського педагогічного словника” (1997 р.) тлумачать “художню освіту” як форму підготовки майстрів образотворчого мистецтва й поділяють на два рівні: середній і вищий [19, с. 355]. Середню художню освіту дають середні художні школи. Спеціалістів із середньою художньою освітою готують художні й художньо-промислові училища, училища декоративно-прикладного мистецтва та театральні художньо-технічні училища. Вищу освіту дають художні академії мистецтв і художньо-промислові інститути.

Отже, у довідковій літературі термін “художня освіта” розглянуто лише з позиції підготовки професіоналів у сфері образотворчого мистецтва, яка здійснюється в художніх професійних навчальних закладах.

Третьою складовою мистецької освіти є “хореографічна освіта”. У процесі пошуку ми дійшли висновків, що в науковому обігу тлумачення поняття “хореографічна освіта” відсутнє. Щоб подати цю дефініцію, необхідно звернутися до визначення поняття “хореографія”.

Термін “хореографія” з’явився шляхом історичного розвитку танцювального мистецтва дещо пізніше за термін “танець”. Він має декілька значень:

- запис танцювальних рухів за допомогою особливої системи умовних позначень;
- мистецтво створення танцю й танцювальних вистав [15, с. 126];
- увесь обсяг танцювальних елементів, що входять до певного танцю чи балетної вистави;
- мистецтво танцю, постановка балетних танців [9, с. 708];
- поняття, яке охоплює всі види танцювального мистецтва.

Сьогодні в мистецькій практиці термін “танцювальне мистецтво” вживають паралельно з термінами “хореографія” та “хореографічне мистецтво”, нерідко підмінюється ними. Узагальнення існуючих у сучасній мистецтвознавчій та довідковій літературі дефініцій танцю дозволило надати визначення “хореографічної освіти” як процесу набуття особистістю знань, умінь і навичок у галузі хореографічного мистецтва.

Висновки. Таким чином, аналіз довідкової й наукової літератури свідчить, що мистецька освіта становить процес оволодіння особистістю знаннями в галузі мистецтва, формування спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду та ціннісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями в процесі активної творчої діяльності й удосконалення власної почуттєвої культури. Мистецька освіта виконує такі функції: гедоністично-естетичну, інформативно-пізнавальну, світоглядно-виховну, розвивальну, комунікативну. Складовими мистецької освіти є музична, художня та хореографічна освіта.

Поява нових нормативних документів зумовлює старіння тих чи інших понять, як наслідок, викликає зміни в їх використанні. Засобом вирішення окресленої проблеми може слугувати видання спеціальних довідкових видань та словників.

Список використаної літератури

1. Беккер И. И., Бродский И. А., Исаков О. К. Академия художеств. Москва ; Ленинград, 1940.
2. Бим-Бад Б. М. Педагогический энциклопедический словарь. Москва, 2002. 313 с.
3. Большая советская энциклопедия / ред. О. Шмидт. Москва : Советская энциклопедия, 1970. С. 412–416.
4. Гуріна В. О. Сутність понять “мистецька освіта” і “мистецька підготовка” в довідковій та науковій літературі. *Час мистецької освіти* : зб. наук. пр. / редкол.: Т. А. Смирнова (гол. ред.) та ін. Харків, 2013. С. 84–89.
5. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Ефремова Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный. Москва : Русский язык, 2000. 189 с.
7. Михайличенко О. В. Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (ретроспективно-теоретичний аспект) : монографія. 2-ге вид., перероб. і доп. Суми : Козацький вал, 2007. 356 с.
8. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 57000 слов / глав. ред. Н. Ю. Шведова. 19-е изд., испр. Москва : Рус. яз., 1987. 750 с.
9. Падалка Г. М. Мистецька освіта: сучасні проблеми розвитку. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/5722/1/Padalka.pdf>.
10. Педагогическая энциклопедия / гл. ред. И. А. Каиров. Москва : Советская энциклопедия, 1965. Т. 2. Ж–М. 911 с.
11. Педагогический словарь : в 2 т. / гл. ред. И. А. Каиров и др. Москва : Изд-во академии пед. наук, 1960. Т. 2. 766 с.
12. Про освіту : Закон України зі змінами та доповненнями станом на 05.09.2017. URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>.
13. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька. Київ : АПН України, 2002. 270 с.
14. Словник української мови / ред. А. А. Бурячок, П. П. Доценко. Київ : Наукова думка, 1973. Т. 4. І–М. 840 с.
15. Словник української мови / ред. І. Головащук. Київ : Наукова думка, 1980. Т. 11. Х–Б. 699 с.
16. Словник української мови : в 11 т. Київ : Наукова думка, 1974. Т. 5. 755 с.

17. Толковый словарь русского языка : в 4 т. / ред. Д. Н. Ушаков. Москва : Гос. изд-во иностр. и нац. слов, 1939. Т. 3: П–Ряшка. 1424 с.

18. Турчин Т. М. Педагогіка мистецтва : навч. посібник. URL: http://pidruchniki.com/86779/kulturologiya/pedagogika_mistetstva.

19. Український педагогічний словник / гол. ред. С. Головка. Київ : Либідь, 1997. 374 с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2017.

Гурина В. О. Специфика терминологии художественного образования

В статье на основе анализа, обобщения и систематизации научных и справочных источников раскрывается сущность художественного образования. Исследованы различные подходы к толкованию понятия “художественное образование”. В общенаучном смысле художественное образование рассматривается как процесс овладения и присвоения человеком художественной культуры своего народа и как подсистема школьного образования, сочетающая в себе обучение, воспитание и развитие личности средствами искусства. Выяснено, что художественное образование выполняет следующие функции: гедонистично-эстетическую, информативно-познавательную, идейно-воспитательную, развивающую, коммуникативную. Определено, что художественное образование имеет следующие составляющие: музыкальное образование, художественное образование, хореографическое образование. Представлены авторские определения указанных дефиниций.

Ключевые слова: художественное образование, музыкальное образование, хореографическое образование.

Gurina V. Specificity of the Terminology of Art Education

In the article on the basis of analysis, generalization and systematization of scientific and reference sources reveals the essence of art education. Analyzed various approaches to the interpretation of the concept of “art education”. In the general scientific sense, arts education is regarded as a process of mastering and appropriation of human artistic culture of his people and as a subsystem of school education, combining training, education and personal development by means of art. Found that art education has the following functions: hedonistic aesthetic, involving sensitizing the personality to the beauty of reality, the formation of aesthetic relationship to the person and the nature of the native land; informative, provides the motivation of the individual to the attainment of the art knowledge; ideological-educational, involving the formation of spirituality of the person as the counter prevalence practicality; developing, involves increased attention to the identification and development of artistic abilities; communication, involving the formation of ideas about beauty as a regulator of human relations, essential means of spiritual communication as a separate people and generations.

Determined that art education has the following components: music education, art education, dance education. The author presents the definitions of the terms. In opinion it is necessary to allocate concepts closely the content of art education, but are not identical. Thus, the term “art education” in the scientific literature is often used to refer to the development of artistic and creative abilities in various fields of art. In our opinion more appropriately the following definition: the formation process of aesthetic perception by means of art; the development of the younger generation love and interest in art; formation of ability to perceive, understand, and appreciate works of art, aesthetic consciousness. Another term that is actively studied by scientists in recent years, although this time is not construed as a separate category. Taking into account the definitions of “training” and “art”, we propose to consider artistic training as the knowledge, skills and experience in the field of art, which receives an identity in the process of learning, practical activities, and which may be supplemented or advanced.

Key words: art education, music education, dance education.